

Aikuiskasvatustiede kasvatustieteiden kentässä

Virkaanastujaisluento 19.5.2009

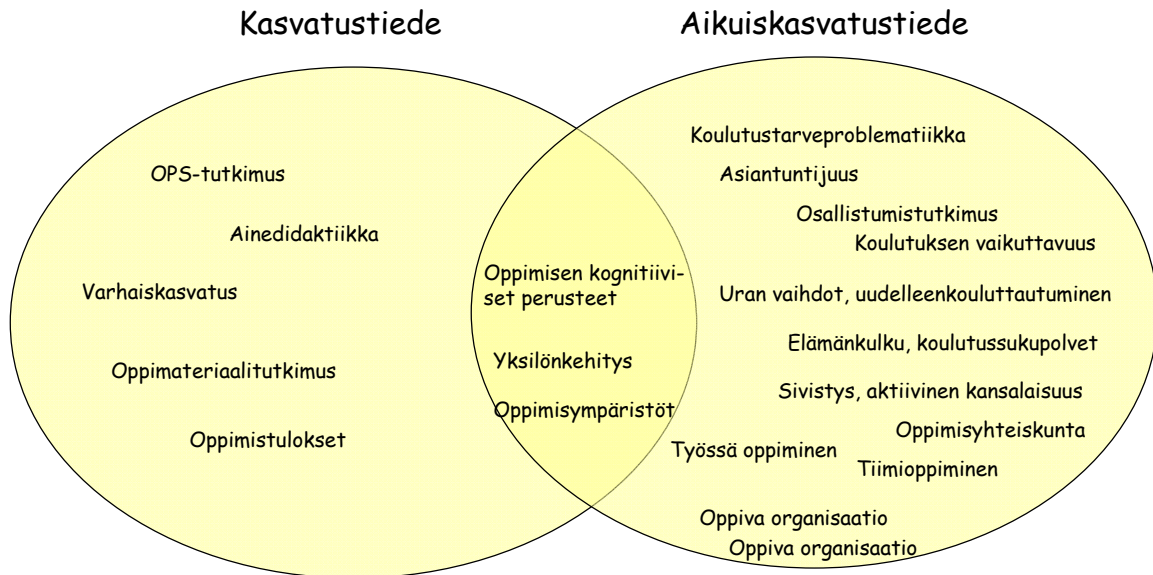
Prof. Jyri Manninen

Oman tieteenalan esittely on perinteinen ja turvallinen virkaanastujaisesityksen aihe. Eri-tyisesti pienten ja uusien tieteen- ja tutkimusalojen kohdalla valinta on jopa perusteltu, sillä ne joutuvat usein perustelemaan olemassaoloaan laajemmalle tiedeyhteisölle, joskus jopa oman perustieteen sisällä. Aikuiskasvatustieteen tutkimusaiheiden kirjoa ei esimerkiksi voi määrittellä ”kasvatus-, koulutus- ja opetuskäytäntöjen” tutkimukseksi, kuten eräässä kasvatustieteellisen alan tutkimusstrategian luonnosversiossa oli tehty keväällä. Nimestään huolimatta aikuiskasvatus ei rajaudu ”aikuisten kasvattamiseen”, ja organisoi- tu perinteinen ”koulutuskin” kattaa vain murto-osan aikuisten oppimisen ja kehittymisen problematiikasta. Termiä ”opetus” puolestaan pyrkii välttämään jokainen itseään kunni- oittava aikuisten osaamisen kehittäjä.

Vaikka aikuiskasvatustieteen tietyt peruskäsitteet, tutkimusmenetelmät ja esimerkiksi op- pimiseen liittyvät perusteoriat ovat samanlaisia yleisen ja soveltavan kasvatustieteen kanssa, löytyy tutkimuskohteen (aikuinen, aikuisuus) ja tutkittavien ilmiöiden kohdalla suuriakin eroja. Esimerkiksi soveltava kasvatustiede ja opettajankoulutus keskittyvät pää- asiassa ns. formaalin koulujärjestelmän ja lapsuus- ja nuorisovaiheen tutkimukseen, ja yleisessä kasvatustieteessäkin painotukset ovat yleensä lasten ja koulumaailman ilmiöi- den tutkimuksessa, vaikka tutkijakohtaisia eroja kiinnostusalueissa toki on. Aikuiskasva- tustiede puolestaan kohdentaa tarkastelut kokonaisuudessaan aikuisten oppimiseen, osaamiseen ja kehittymiseen, jolloin myös kehittymisen ja oppimisen ympäristöt ovat huomattavasti vaihtelevampia ja moniulotteisempia kuin kouluoppimista tarkasteltaessa.

Yleisen kasvatustieteen ja aikuiskasvatustieteen tutkimusaiheiden painotuksia hahmotte- lee oheinen kuvio. Yhteisiä tutkimusintressejä löytyy esimerkiksi oppimisen perustutki- muksen, yksilönkehityksen ja oppimisympäristöjen kehittämisen alueelta (vrt. Manninen ym. 2007).

Tutkimusalueiden painottuminen

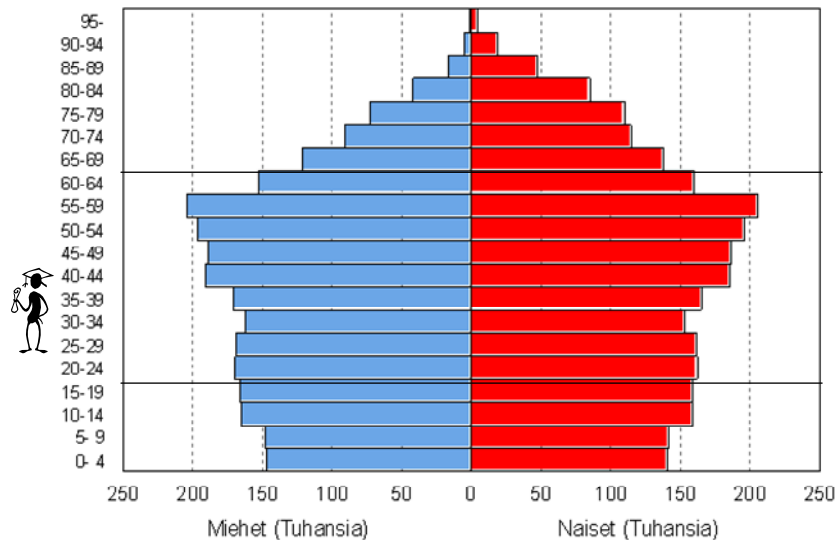

Aikuiskasvatustieteen ominta aluetta on siten työssä ja arkipäivässä tapahtuva oppiminen, asiantuntijuuden kehittyminen ja jakaminen, organisaatioiden kehittäminen, verkostot, oppivat alueet ja organisaatiot ja jopa ”tietointensiiviset osaamiskeskittymät”. Vapaaehtoisuus tekee aikuiskoulutukseen osallistumisesta aivan erityisen tutkimusalueen, kun oppivelvollisuus ei enää riitä selitysmalliksi sille, miksi ”oppilaat” opiskelevat. Opetussuunnitelmien ja tuntijakojen sijasta aikuiskoulutuksessa joudutaan tekemisiin koulutustarpeiden kanssa, ja aikuiskoulutuksen vaikuttavuuttakin arvioidaan aivan muilla menetelmillä ja mittareilla kuin summatiivisilla kokeilla tai Pisa-tutkimuksilla. Varhais- ja erityiskasvatuksen ongelmien sijasta tutkitaan aikuisten elämäntilannetta, koulutussukupolvia, elämäntilannetta ja sivistyksen merkityksiä. Jopa oppimisen luonne ja mekanismit muuttuvat, kun kokemukset ja reflektiokyky lisääntyvät iän myötä, ja samanaikaisesti oppimisympäristöt ja elämäntilanteet monimutkaistuvat.

Aikuiskasvatuksen ja –koulutuksen tarpeelle ja siten myös näitä tutkivan tieteenalan olemassaololle voidaan esittää erilaisia perusteluja. Esimerkiksi **oppimisteoreettiset ja (aikuis)didaktiset perustelut** korostavat aikuisen oppimisen ja opiskelun erityisluonnetta. Esimerkiksi kokemusten määrä ja kyky reflektiivisesti käsitellä niitä lisääntyvät iän myötä, ja monet aikuisten oppimista edistävät didaktiset lähestymistavat hyödyntävät tätä. Myös elämäntilanteiden monimutkaistuminen (kodin, työn, vapaa-ajan ja opiskelun yhteensovittaminen) asettaa haasteita aikuiskoulutuksen organisoinnille.

Demografiset perustelut pohjautuvat siihen tilastolliseen tosiasiaan, että väestö- ja koulutusrakenteen muutos vaikuttaa olennaisesti aikuisväestön määrään ja koulutustasoon, millä on suora vaikutus työelämän kehittämisen ja aikuisille suunnattujen koulutuspalveluiden kysynnälle ja tarpeelle. Seuraava kuvio esittää väestön ikärakenteen vuonna 2006. Ikäryhmässä 40-44 -vuotiaat löytyy myös suurin määrä korkeakoulututkinnon suorittaneita, mikä kuviossa on kuvattu pienellä opiskelijahahmolla.

Väestö iän ja sukupuolen mukaan 2006

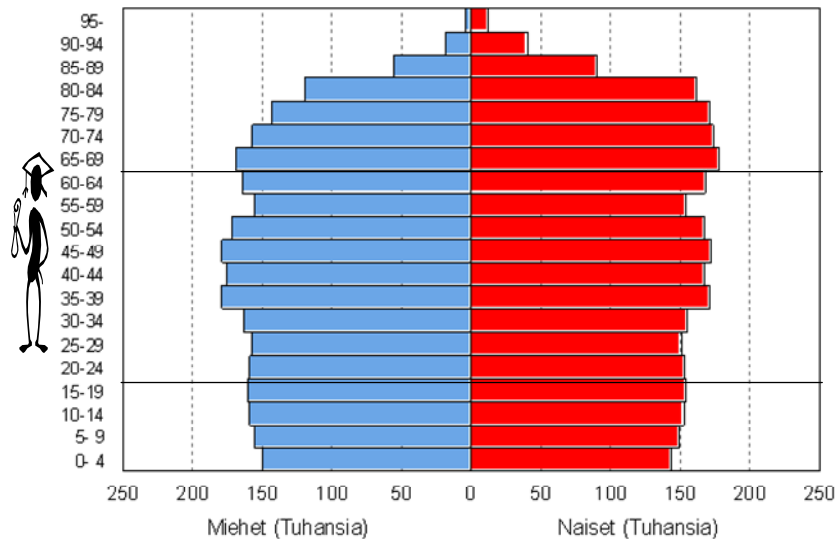

 Tilastokeskus

Runsas 20 vuoden aikana väestöpyramidi tulee muuttamaan muotoaan, ja käytännössä aikuisikäisten suhteellinen osuus väestöstä kasvaa, puhumattakaan eläköityvistä ikäluokista. Samanaikaisesti väestön koulutus rakenne ”hilautuu” sekin ylöspäin. Tällä on vaikutusta aikuiskoulutuksen kysyntään, sillä tilastojen mukaan korkeammin koulutetuista n. 80 % osallistuu johonkin koulutukseen vuoden aikana, kun se muilla koulutustasoilla on huomattavasti pienempi osuus. Myös ikääntyneille suunnattujen palvelujen laatu- ja sisältövaatimuksen kasvavat, sillä korkeasti koulutettu eläkeläinen tuskin suostuu vanhainkodissakaan mihin tahansa toimintaan.

Väestö iän ja sukupuolen mukaan

2006 2010 2020 2030

 Tilastokeskus

Kolmannen perustelutyypin voisi nimetä vaikkapa termillä ”**Kansantaloudelliset uusliberalistiset perustelut**”. Kyseessä on uusliberalistiseen koulutuspolitiikkaan liittyvä ajattelutapa, jossa elinikäinen oppiminen ja erityisesti aikuiskoulutus nähdään taloudellisen kilpailukyvyn ja yksilön työllistettävyyden perusehtona. Näkökulma on korostunut erityisesti EU:n elinikäisen oppimisen strategiassa ja sitä kautta myös suomalaisessa keskustelussa. Esimerkiksi Komission elinikäisen oppimisen strategiassa (A Memorandum on Lifelong Learning, Commission of the European communities, Brussels, 30.10.2000) nostetaan esille seuraavanlaisia osaamisyhteiskuntaa, koulutusjärjestelmää ja työvoimaa koskevia linjauksia:

”The move towards lifelong learning must accompany a successful transition to a **knowledge-based economy and society**”.

”Lifelong learning [...] must become the guiding principle for **provision and participation** across the full continuum of learning contexts”.

”Access to up-to-date information and knowledge [...] are becoming the key to strengthening Europe’s competitiveness and improving the **employability and adaptability of the workforce**”

Myös OECD on linjannut vahvasti koulutuksen merkitystä, ja esimerkiksi alla olevassa lainauksessa tietojen ja taitojen jatkuva uusintaminen määritellään ”talouselämään osallistumisen” ja aktiivisen kansalaisuuden peruslähtökohdaksi.

”The renewal of knowledge and skills is increasingly a prerequisite for meeting basic needs, for participation in economic activities, and more broadly for full and active citizenship” (OECD: Overcoming exclusion...)

Vaikka kansantaloudelliset ja työelämälähtöiset perustelut aikuiskasvatuksen ja -koulutuksen tärkeydelle ovat etenkin humanistin korviin ”raakoja”, ei se poista sitä tosiasiaa, että työelämä ja sen kehitys vaatii entistä enemmän oman osaamisen ylläpitoa, ja usein jopa ammattialan vaihtoja aikuisässä. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että elinikäisesti oppimisesta puhuttiin 1970-luvulla aivan erilaisin äänensävyin, sillä elinikäinen oppiminen nähtiin silloin yksikön oikeutena ja mahdollisuutena, joka koulutusjärjestelmän tuli tarjota jokaiselle itsensä kehittämistä kiinnostuneelle aikuiselle.

Lisää aiheesta:

Manninen, J, 1998. Labour market training strategies in a late modern society. In: Walther, A. & Stauber, B. (eds.) Lifelong learning in Europe / Lebenslanges lernen in Europa, Vol. 1, Options for the integration of living, learning and working. Tübingen: Neulig Verlag.

Manninen, J. 2004. Adult participation in dream society - images of adult education. In: Marco Radovan & Neda Dordevic (eds.). Current Issues in Adult Learning and Motivation. Ljubljana: Slovenian Institute for Adult Education.

Manninen, J. 1998 (toim.) Aikuiskoulutus modernin murroksessa. Näkökulmia työllistymistä edistävän koulutuksen ja ohjauksen merkityksiin ja vaikuttavuuteen. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 158.

Manninen, J., Mannisenmäki, E, Luukannel, S. & Riihilä, S. 2004. Elinikäisen oppimisen tuska ja kurjuus? Aikuisten koulutusta ja oppimista koskevat mielikuvat. Raportteja ja selvityksiä 42. Helsinki: Palmenia –kustannus.

Manninen, J., Burman, A., Koivunen, A., Kuittinen, E., Luukannel, S., Passi, S. & Särkkä, H. 2007. Oppimista tukevat ympäristöt – Johdatus oppimisympäristöajatteluun. Helsinki: OPH. (saatavana myös englanniksi ja ruotsiksi).

Manninen, J. & Luukannel, S. 2008. Omaehtoisen aikuisopiskelun vaikutukset. Vapaan sivistystyön opintojen merkitys ja vaikutukset aikuisten elämässä. Helsinki: VSY.